

Nazwy dzielnic Gdańska mają różną etymologię; jedne łatwo rozszyfrować, inne nadal są trudne do wyjaśnienia, ale są i takie, jak na przykład *Oliwa*, których pochodzenie z pozoru nie powinno budzić wątpliwości, a jednak niejednego mieszkańca tej pięknej dzielnicy wyjaśnienie nazwy zaskoczy.

Brzeźno

Dzielnica miasta położona nad Zatoką Gdańską dawniej była wsią rybacką. Najstarsze zapisy nazwy pochodzą z XIV i XV wieku: *Bresno* z 1323 r., a *Bresin* z 1480 r. Różnice w zapisie nazwy (jedna zakończona na „-no”, druga na „-in”) stanowią potwierdzenie typowego niemieckiego pomieszania słowiańskich nazw. Postać *Brzeźno* jest udokumentowana w 1881 r. Nazwa *Brzeźno*¹⁾ została utworzona od wyrazu pospolitego *brzoza* poprzez dodanie formantu „-no”. Prawdopodobnie najpierw stanowiła nazwę jeziora, a potem osady i wsi.

Istnieje także hipoteza, że nazwa odnosi się do nadmorskiego położenia i powstała od słowa *brzeg*.

Uwaga! Przymiotnik od nazwy *Brzeźno* to - *brzeźnieński*, np. *brzeźnieński park*, *brzeźnieńska plaża*.

Oliwa

Na terenie gdańskiej dzielnicy *Oliwa* znajdowała się niegdyś osada słowiańska. W 1188 r. powstał tu klasztor cysterski. Najstarsze zapisy nazwy *Oliwa* pochodzą z XII wieku; wszystkie - zarówno łacińskie, jak i niemieckie oraz polskie - dadzą się odczytać jako *Oliwa*, np.: *Olyva*, *Oliua*, *Oleva*, *Olywa* (1491 r.), *Oliva* (1534 r.). Etymologia nazwy *Oliwa* budzi wiele wątpliwości. Powszechnie uważa się, że nazwę nadali cystersi, nawiązując do Góry Oliwnej (łac. mons *Olivarum*) w Jerozolimie. Jednak osada istniała już przed założeniem klasztoru i dlatego językoznawcy dowodzą, że jej miano pochodzi od nazwy rzeki **Oławy*²⁾ lub **Olawy*. Jedni uważają, że nazwa rzeki wywodziła się od rzeczownika nazywającego rodzaj piwa, bo woda w rzece miała barwę piwa, inni - że nazwa zawierała pierwiastek praindoeuropejski o znaczeniu 'wilgoć, wodnistość, śluzowatość, śliskość' lub pierwiastek o znaczeniu 'biały'. Profesor Górniewicz³⁾ pisał, że miejscowość przybrała postać *Oliwa* w wyniku skojarzenia starej nazwy rzeki z podobnie brzmiącą - *Góra Oliwna*. Niezwykła w polskiej toponimii nazwa *Oliwa* doczekała się wielu legend i ludowych opowieści, w których

nawiązywano do gałązki oliwnej lub drzewka oliwnego.

Polanki

W Oliwie znajduje się ulica *Polanki*, która przez wieki była głównym traktem pocztowym prowadzącym z Gdańska, przez Wrzeszcz, do znajdującego się w Oliwie opactwa cystersów.

Najstarszy zapis *Polane* pochodzi z 1279 r. Mamy tu przykład typowego dla niemieckiego zastępowania końcówki „-y” przez końcówką „-e”. Nazwa wywodzi się od rzeczownika *polana*, znaczącego ‘łąka w lesie’. Nazwa z czasem uległa zdrobnieniu i dlatego mamy: *Polanki*.

Uwaga! Przymiotnik od rzeczownika *Polanki* brzmi – *polanecki*, np. *polanecki* dwór.

Jelitkowo

Przy ujściu Oliwskiego Potoku mieści się nadmorska część Gdańska – *Jelitkowo*; dawniej wieś rybacka. Najstarszy zapis nazwy *Jelitkowo* pochodzi z 1570 r. W dokumentach widnieją też zapisy typu *Glotkowo*, wynikające z niemieckiego mieszania „j” z „g”. *Jelitkowo* jest nazwą dzierżawczą (wskazującą na właściciela), powstałą od nazwy osobowej *Jelitko* i formantu „-owo”. Jak dowodził Górniewicz, nazwa *Jelitkowo* nie ma nic wspólnego z wyrazami „głód” lub „głodowy”; chociaż i takie etymologie się pojawiały.

Barbara Ellwart

¹⁾ *Brzeźno* to nazwa topograficzna, czyli związana z ukształtowaniem, wyglądem i właściwościami terenu.

²⁾ Zrekonstruowane formy oznacza się gwiazdką: *.

³⁾ Hubert Górniewicz (1922-1986) – językoznawca, prof. Uniwersytetu Gdańskiego.

Tajemnice dzielnic Gdańska (cz. 2)

W części pierwszej artykułu o tajemnicach dzielnic Gdańska poznaliśmy etymologię nazw: Brzeźno, Oliwa, Polanki, Jelitkowo, tym razem będziemy rozszyfrowywali pochodzenie nazw: Wrzeszcz, Przymorze, Zaspą, Żabianka i Orunia.

Wrzeszcz

Historia Wrzeszcza, podobnie jak i innych dzielnic Gdańska, sięga dawnych wieków. Po raz pierwszy osada została wspomniana w dokumencie księcia Świętopełka z 1263 r.

Nazwa *Wrzeszcz*¹⁾ pochodzi od rzeczownika „wrzos”, bo niegdyś na tych terenach znajdował się las z wrzosowiskiem.

Najstarsze zapisy nazwy to m.in.: *Vriezst* (1263 r.), *Vriest* (1283 r.) *Vriscze*, *Vrieze* (1295 r.) - odczytywane jako *Wrzeszcz*.

Uwaga! Przymiotnik od rzeczownika *Wrzeszcz* brzmi: *wrzeszczański*, np. *wrzeszczański* wiadukt, *wrzeszczańska* Galeria Bałtycka.

Przymorze

Dzisiejsze Przymorze to obszar w północnej części Gdańska, zaś pierwotnie była to wieś. Pierwsze wzmianki o niej pochodzą z XI w., zaś najstarsze zapisy nazwy pojawiły się wśród nazw wsi oliwskiego klasztoru w XIII w. W 1279 r. wieś zapisano jako *Primore*, a w 1283 r. jako *Prsimore*. *Przymorze* to nazwa topograficzna utworzona od wyrażenia przyimkowego *przy morzu*.

Zaspą

Współczesna część Gdańska granicząca z Przymorzem, zwana *Zaspą*, powstała na terenie zajmowanym do 1974 r. przez lotnisko. Pierwotnie *Zaspą* nazywano osadę, a później wieś położoną nad jeziorem *Zaspą*. Najstarsze wzmianki o niej pochodzą z przełomu XII i XIII w., kiedy to była stacją rybacką.

Nazwa, obecnie już nieistniejącego, jeziora pochodziła prawdopodobnie od nazwy piaszczystego pagórka **Zaspa*²⁾, a ta z kolei od kaszubskiego wyrazu *zasp*, znaczącego ‘pagórek usypany z piasku’; a zatem *Zaspa* jest nazwą topograficzną.

Pierwsze zapisy nazwy wyglądały następująco: *Saspa* (1235 r.), *Zaspa* (1283 r.). Przejściowo w XVII w. i zaraz po II wojnie światowej stosowano nazwę w liczbie mnogiej „Zaspy”, ale w 1948 r. przywrócono tradycyjną nazwę *Zaspa* w liczbie pojedynczej.

Uwaga! Przymiotnik od rzeczownika *Zaspa* brzmi: *zaspiański*, np. *zaspiański* park.

Żabianka

Dzielnica Gdańska zwana *Żabianką* (oficjal.: *Żabianka-Wejhera-Jelitkowo-Tysiąclecia*), granicząca z Sopotem, to niegdyś osada, której historia sięga XVII/XVIII w.

Żabianka jest nazwą topograficzną powstałą od nazwy stawu, który dziś już nie istnieje. Najpierw nazwa składała się z dwóch wyrazów: *Żabi Staw*, a później z przymiotnika „żabi” i formantu „-anka” powstał rzeczownik *Żabianka*.

Uwaga! Przymiotnik od rzeczownika *Żabianka* brzmi: *żabianecki*, np. *żabianecki* deptak.

Orunia

Dzisiejsza południowa część Gdańska - Orunia - niegdyś była osadą, a potem wsią. W 1356 r. osada nazywała się *Orana* (czyt.: *Orania*). Z kolei ta nazwa wywodziła się od rzeki *Orani*³⁾.

Istnieją dwie hipotezy dotyczące etymologii nazwy rzeki *Orania*. Jedna wskazuje na pochodzenie nazwy od staro-cerkiewno-słowiańskiego wyrazu (zawierającego rdzeń *or-) znaczącego ‘koń’ i wtedy *Orania* byłaby nazwą ‘rzeki rwącej, prędko płynącej jak pęd rumaka’, zaś druga - od czasownika *orać* i wówczas *Orania* byłaby ‘rzeką żłobiącą, orzącą dno’.

Nazwa osady (a potem wsi) *Orania* zmieniła się na *Orunia*, ponieważ w gwarach kaszubskich samogłoska „a” pod wpływem spółgłoski nosowej „n” uległa zwężeniu do „u”. Już w 1749 r. pisano *Orunia*. Tę kaszubską postać *Orunia* w 1948 r. uznano za nazwę urzędową.

Barbara Ellwart

¹⁾ *Wrzeszcz* to nazwa topograficzna - związana z ukształtowaniem, wyglądem i właściwościami terenu.

²⁾ Zrekonstruowane formy oznacza się gwiazdką: *.

³⁾ Rzeka *Orania* dziś nazywa się *Oruński Potok*.